

ADALÉKOK

A WAHRMANN-, SZÓFER- (SCHREIBER-) GORLICEI
WEISS- ÉS FISCHMANN-CSALÁDOK SZÁRMAZÁSI
ADATAIBÓL; A CSALÁDOK KIVÁLÓBBJAINAK
ÉLETRAJZAIHOZ IS.

Wahrmann Mór 1892 november 26-án, testvéröcscsének *Sándornak* (אברהם) 1899 márczius 11-én és öcscsüknek *Józsefnek* 1902 május 7-én bekövetkezett elhunytuk, különösen pedig Sándor 1893 márczius 13-án kelt végrendeletének kihirdetése óta és periodicus végrehajtásakor, többször kellett felvilágosítást nyújtanom az iránt, vajjon azon rokonságnak, atyafiságnak, melyet egyik vagy másik valamely alapítványra pályázó illetve egyik vagy másik valami segélyt vagy alamizsnát kérő mint a maga és fennevezettek közt fennállót emleget, bizonyítgat és érvényesíteni óhajt, van-e alapja és ha van, melyik az. Az efféle felvilágosításokat tőlem néhol az alapítványokat kezelőknek valamelyik küldöttje, gyakrabban az örökösök kérték tőlem, sokszor a pályázók és illetve segélyt kérők reám mint az atyafiság egyik seniorára történt hivatkozásuk folytán is. Minthogy pedig bárkinek, aki fennevezettek vérrokonának állítja magát, kell hogy vagy azok apjának, a 64 éves korában 1859 június 4-én elhunyt *Wahrmann Mayer Wolfnak*, vagy azok anyjának az 1857 márczius 12-én 46 éves korában elhunyt *Weiss Reginának* felmenő, lemenő vagy oldalági rokona legyen, annál fogva ezeknek szüleit és testvéreiket valamint ezen utóbbiaknak gyermekeit, imhol unokáikat és néhol dédunokáikat összeírtam egy oly kimutatás céljából, mely egy a folytonos nyilvántartás segédeszköze gyanánt szolgáló törzskönyv esetleges létesítésekor valamelyes értékkel bíró anyag gyanánt, addig is pedig surrogatumként használtathatnék. E cél eléréstém úgy is, ha a kérdéses kimutatást elkészítvén, egyszersmindenkorra további kezelés végett, eljuttatnám a pesti izraelita hitközséghez és talán az örökösök, kik közt mint olyannak nem is volt nincs is helyem, seniorához; e célból nem

kellene kérnem a M.-Zs. Sz. publicitását, melyet azért is bátorkodom igénybe venni, mert a fáradságos munka végeztekor az elhunytakkal rokon illetve sógor annyi és pedig néhány nagy rabbi neve került lajstromba, hogy származási és illetve némely életrajzi adataiknak a M.-Zs. Sz. hasábjában való közlésével némi adalékot vélek nyújtani az illetők ismertetéséhez illetve esetleg hitközségeik monografiájához, amiért is egyik másiknak oly leszármazottjairól teszek említést, kik különben nem rokonai a fennemlített három Wahrmann testvérnek, ami egyébiránt magából a lajstromból kiviláglik majd. Kezdem pedig Wahrmann Mayer Wolf apjával, a pesti izraelita hitközséget legelső sorban érdeklő Wahrmann Izraellel és leszármazottjaival.

Wahrmann Israel ״ל״ז

Reich Ignác, 1859-ben megjelent Beth-El című életrajzgyűjteménye II. kötete 39—43 lapjai vajmi keveset közölnek róla és nem igen megbízhatót. A XVIII-ik század utolsó lustrumában megalakult pesti izraelita hitközségnek Bodrogkeresztúrból ide 1796-ban meghívott első rabbija idézett Beth-El szerint 1755-ben született Óbudán és 1826 június 24-én vagyis 5586. évi sziván 19-én szombaton halt meg 71 éves korában. Maga W. I. a pesti izr. hitközség irattárában őrzött 1825. évi conscriptionalis lajstromokban akkor 65 évesnek vallja magát. Szab. kir. Pest város a múlt XIX. század első felében megjelent monografiáinak csaknem mindnyája W. I. érdeméül rója fel az 1814 november 5-én megnyitott pesti izraelita hitközségi elemi iskola létesítését. Schams Ferencz az ő 1821-ben kelt Vollständige Beschreibung der k. Freistadt Pesth-je 272-ik lapján ugyanazon fejezetben, hol Kisfaludy Károlyt, Döbrentey Gábort, Virágh Benedeket, Albachot stb. stb. említi négy évvel a Magyar Tudományos Akadémia alapítása előtt mint magántudósokat, ott őt (Wahrmann Israel . . . Rethorik, deutsch) sem felejt ki a díszes lajstromból, melyben még a következő tíz zsidó »magántudós« nevét közli: Brill Israel, Feuchtmann Simon, Hoffmann Mór, Kornfeld Mór, Kunitzer Mózes, Levinger Isaak, Mayer Isaak, Rattenbauer, Rosenthal Mór és Saphir Mór.

Azt, hogy a M.-Zs. Sz. 1907. évi 272-ik lapján említett Mattersdorf Mayer W. I. fivére volt, annyival is inkább elfogadhatni, minthogy nem is oly ritkák, de gyakoriak azon esetek, melyekben a II-ik József uralkodása alatt az ő 1787 július 13-án kelt udvari rendelete végrehajtásakor külön más községekben conscribált testvérek, külön más vezetéknevet vettek fel, illetve kaptak; ugyancsak gyakoriságuk folytán nem említek semmi congruens példát. Ad vocem Mattersdorf még csak ennyit: Minthogy én apámnak nőtestvére Weiss Regina révén csakis a Wahrmann Mayer Wolftól származó Wahrmanok rokona vagyok, annál fogva a M.-Zs. Sz. folyó 1907. évi 47-ik lapján nekem kegyesen adományozott Mattersdorfert, illetve Mattersdorf Mayert őszám gyanánt nem fogadhatom el. W. I. családjából első helyen álljon fia

Dr. Wahrmann Dávid József nagyváradai rabbi.

A fennidézett 1825-iki conscriptio szerint 32 éves volt és akkor apja házában tartózkodott. Minthogy a most 79 éves, tehát 1828-ban született leánya Regina az ő negyedik gyermeke volt, őt 1825-ben már családostnak és atyjánál csak látogató vendégkép tartózkodónak kell vélnem akkori 32 événél fogva is. Mikor apja meghalt, akkor ő már Galicziában lakott Wisnicé-ben, a bochniai kerületben az 1846-ban Austriába kebelezett krakkói köztársaság határán. A pesti izraelita hitközség rövid sedisvacantia után meghívta őt apja utódjául; ő azonban annyiszor kért és kapott megfontolási időt és illetve halasztást, míg a sok huzavonát megunt a pesti hitközség meghívta Prossnitz morvaországi község rabbiját a Krumauban 1794 márczius 11-én született Schwab Lőw-öt, ki meghalt 1857 ápril 3-án pénteken. Idők multával és Rosenfeld Mayer nagyváradai rabbi elhunytá után 1840 decz. 13-án a nagyváradai izr. hitközség rabbiszékével megkínálta dr. W. D. Józsefet és szónoklat tartására hívta meg, mit megkínált visszautasítván és a hitközség is e feltételtől eltérően, végre az 1842 márczius 30-án mai 1680 koronányi évi fizetéssel dotált nagyváradai rabbiszéket, melyhez akkor Debreczen is tartozott, elfoglalta.

Működésének egyik extravagansabb momentuma István

főherceg, Magyarország utolsó nádorának 1847-iki országos körutazásához fűződik. A franciscaei korszak német Pestjéről a Mazurok vidékére elszármazott 54 éves rabbi, magyarul nem tudván, de ezen alkalommal a német szót sem tartván helyén valónak, csöbörből vödörbe gurul és a római kath. egyház nyelvén, csakhogy csodálatos classicitással, latin beszéddel üdvözli a nádort. A nagyváradi izraelita fiatalság e beszédét értékes billikommal honorálta; én azonban efféle rendkívüliségekre Szent Ágostonnak, a doctor ecclesiae nek mondását idézem: *Sunt grandes passus sed extra viam.* Efféle és egyéb allurejeiért hivei vele és egymásközt is meghasonlottak; a pártján levőket »Wármianer«-eknek, elleneit pedig »Korchiáner«-eknek nevezgették. Meghalt pénteken 1852 február 27-én 5612 adar 7-én 59 éves korában. Két Hiller vezetéknevű nőtestvére volt consecutive felesége. 1. *Mindel*, kitől származnak: *Szócher*, nagyváradi lisztkereskedő (meghalt). *Hillel* vagy *Heinrich* orvostudor és *Ábrahám* nőtlenül haltak meg. *Julius* szintén orvostudor, kit minthogy circa husz év előtt itthon mint orosz császári törzsorvos tett látogatást — apja vallásától elszakadtnak vélelmezhetni. A folyó 1907 év nyarán bécsi és budapesti lapokban többször tétetett említés egy Wienben titokzatos módon elhalt Wahrmann nevű orvosnak egy 95.000 koronás hagyatékáról. Ezen hagyatékot a hernalsi K. K. Bezirksgericht tárgyalja; elhunynak neve *Julius Lipót*; a másik nevét kereszteléskor kaphatta. *Regina* Fischmann Simon néhai kecskeméti rabbi özvegye él még *רמ"ג*. 2. *Lea*, kitől származnak: *Salamon* meghalt 1906 május 7-én, felesége neve Tenner Josefin. *Gitel* Amerikába vándorolt Kurzmandl nevű péknek ma is nyomorgó hátrahagyottja, kinek egyetlen leányát Linát nőül vette Leának az ő harmadik férjétől néhai Klein Sámuelről Balassagyarmaton származott fia Klein Adolf. Jidl = Jakab jogtudor, a 70-es években aradi, a 80-asokban csakovai, oszt' sarajevoi ügyvéd, az 1896. évi millenáris kiállításon mint brcskai, később mint dolnituzlai marha- és terménykereskedő szerepel. Meghalt 1906 tavaszán Abbaziában. Felesége W. Israel dédunokája volt, egy Kronberger leány Aradról. — *Johanna*. Ez volt W. D. J. egyetlen gyermeke, mely nem Galicziában de Nagyváradon született. Sógorának Fischmann Simon kecske-

méti rabbinak házából 1862-ben nőül vitte Bajára Stern Sándor, akkor lisztkereskedő, ma a pesti Chevra Kadisa kegydíjas temetkezője. Meghalt 1887 júniusban.

Wahrmann Mayer Wolf

a Gorliceben született Weiss Reginát = Rivét, Reb Iczig Gorlicz és Rajze Krieger leányát, nőül vévén, rectius kapván, nemsokára apósának társából annak utódja lett a most lebontás alá fogott VI. Váczi-körúti 1. számú házban létezett vászon- zsák-, és csinvat kereskedésben, melyből a pesti és wieni Wahrmann és fia, illetve und Sohn cég fejlődött tekintélyes banküzletté. Gyermekai mind ezen házban születtek, következő sorrendben: *Amália* néhai Pollák Bernát pozsonyi származású bécsi nagyvállalkozónak, ki neve elé agg korában befejezett élte végéig a »junior« jelzöt írta és iratta, özvegye elhunyt Wienben 1905. október 16-án. Fiuk Emil, kinek felesége, Bendix Amélie, vallásunk híve maradt szemben öccsével dr. *Victor*-ral és testvérhugával *Bayer Elisével*, kik elszakadtak tőlünk. Ez utóbbi életének a bécsi ujságok törvényszéki rovatából megtudott episodját itt fel- említésre méltónak tartom. Elise a férjével egy katonatiszttal folyt válópörének szóbeli tárgyalása alkalmával minden sérelmét refrainszerűleg e szavakkal fejezte be: »ez velem mint zsidó asszonynyal meg nem történhetett volna — ezt rajtam zsidó férj el nem követte volna«. Elnöklő bíró, ki a családi élet illeténi bár negativ panegyrismusát megsokalta, rászól Elisere és azt kérdezi tőle, mért lépett ki oly vallás kötelékéből, melynek házassági és családi élete oly példásak, mire Elise resolute válaszolt is e szavakkal: »Sajnos, mert fogalmam sem volt az óriási különbségről.«

Móricz,

született 1831 február 28-án, házasságra lépett 1861 márczius 19-én Gold Lujzával, tatai Gold Zsigmond szellemdús testvérhugával, ki meghalt 1865 ápril 28-án. W. Mórnak még eddig nincs és aligha valamikor lesz rendszeres életrajza. Mikor 1892-ben meghalt, még praesente cadavere és Vadász Ede jelenlétében is dr. Fekete József lett megbízva a főörökös nevében annak akkori férjétől ily életrajznak, ad normam

Kónyi Manó Deák-ja, Lederer Arthur Andrassy-ja megírásával, illetve szerkesztésével. E máig még mindig eredménytelen megbízásnak az a következménye, hogy más, esetleg hivatottabb írókat sikerült elhessegetni ezen témától. Arczképei alá W. Mór gyakran irogatta következő devisejét: *Mihi res, non me rebus submittere conor.* Leánya Rebeka = Regina = Rifke = Rive = Rimka oszt' Renée született 1862 január 18-án. A vele 1883 február 15-én egybekelt első férjétől dr. megyeri Krausz Izidortól 12 évnél tovább tartott házasság után elválván, az 1895 február 28-án született leányát Amália Lujzát (Málke Genendl) magával vitte a keresztvíz alá. Ezen ténykedésére az ő egykori sógora, néhai megyeri Krausz Lajos az ő mintaszerű végrendeletében elég érthetően meg is adta már a méltó választ. Második férjének Beretvás Endre cs. és kir. kamarás és főrendiházi tagnak 1902 október 21-én bekövetkezett halála után ismét férjhez ment fáji Fáy Bélához, aki szintén kamarás, akitől őt a pestvidéki törvényszék 1907. szeptemberben a férj hibáztatásával jogérvényesen elválasztotta. W. M. fiai *Ernő* és *Richard* apjuk halála után csakhamar katholizáltak — Fáyiné kálvinista — Ernő 1906 május 30-án Párisban öngyilkos lett.

Zsigmond (שלמה)

született 1836 november 13-án és 1873 december 18-án Raab Emmával, egy cs. és kir. könyvtáros keresztény leányával, házasságra lépett, élve a facultativ polgári házasság expedien-sével. Med. Dr. W. Zs. a bécsi alliance israelite alelnökének ezen házasságból eredő két leánya és pedig Emmy és Dr. Wahrmann Paula, a wieni nyilvános leánygymnasiumon a classica philologia nyilvános rendes tanára, kiváló romanista Mommsen iskolájából, anyjuk vallását követik.

Rosa

Az 1901 november 24-én, két évtizeden keresztül szenvedett súlyos betegség után, a halál önkénteseként elhunyt ezen fenkölt szellemű és aranyos jószívű Wahrmann leány 1874 július 25-én lett özvegye Goldstein Rudolfnak, a Goldstein H. és fiai egykori szőrmeárú nagykereskedő cégben a fiak legifjabbikának, kivel 1857 november 4-én lépett házasságra. Leányaik egyikét Rezsint 1881 december 20-án

vezette oltárhoz Radó Vilmos immár nyugdíjas állami tanítónőképezdei igazgató, a másikat pedig az európai hírű zongoraművésznőt Vilmát, dr. Adler Mihály, a Magyar Jelzálog Hitelbank cégvezető ügyésze 1889 május 14-én. Fiának a pár nappal orvostudorrá avatása előtt 1886 tavaszán a halálba ment Gerő Ernőnek halálát anyja Róza soha sem tudta meg. Sándornak, ki 1838 július 3-án született, és Józsefnek, ki 1842 augusztus 17-én született elhunytát a bevezetésben már kelteztem.

Wahrmann Juda

az 1868 nov. 14-én elhunyt pesti rabbinatusi ülnök és 1874 január 20-án elhunyt nejének szül. Stuzker Serafine egyetlen gyermekük Rosa özvegy Jellinek Adolfné, VI. Podmaniczky-u. 31. sz. Serafine testvérhugát Hochmuth Ábrahám kulai aztán veszprémi rabbi már akkor vévén feleségül, amikor még a miskolczi »nemzeti iskola« igazgatója volt, ez által W. Juda vőtársa lett.

Wahrmann Jecheszkel-Ede

meghalt 1870 február 19-én 74 éves korában. Felesége Mandel Katalin dr. Mandel Pál többször megválasztott országos képviselő apjának nőtestvére meghalt 1862 augusztus 14-én. Gyermekük: *Fanny* meghalt 1895 márczius 8-án férje Blau M. Ármin, a Goldberger Sámuel F. és fia cég érdemes pénztárosa sírba követte 1901 február 16-án. *Zsigmond* meghalt 1872-ben. Az 1907 február 13-án 67 éves korában elhunyt nejének, Amáliának, Rothmüller Dávidnének tőle származó gyermekei Mór, József, Klementina, Regina és Gizella. *Elise* meghalt. *Lipót* meghalt 1899 október 14-én. Özvegyének Birmann Máriának első férje Bleuer Ármin is unokája volt Wahrmann Izraelnek, amiért is mindkét férjétől származó gyermekei W. I. dédunokái. *Rosa* Kisfalvi Jakabné meghalt. Dr. Wahrmann *Simon* orvos, kinek felesége König Regina és egyetlen gyermekük Ede bankhivatalnok. *Sámuel* és *Móritz* régen meghaltak.

Wahrmann Ábrahám Salamon

az 1893 november 6-án, 84 éves korában elhunyt híres óbudai kántor és az 1905 december 4-én elhunyt feleségének Goldstein Johannának egyetlen fiuk Izrael.

Áttérek elvégre W. I. leányaira. A fennemlített conscriptio alkalmával még csak ketten voltak itthon apjuk házában, az akkor 20 évesnek beírt *Éva* és *Eszter*, aki utóbbiról sikerült megtudnom, hogy első férjét Hollaendernek, a másodikat Schönfeldnek hítták. Ez utóbbi a Rákóczi-úton levő »Fejér ló« szálloda második emeletéről az 50-es évek valamelyikében lezuhanván, szörnyet halt, leánya Ernesztine, az I. Mikó-u. 2. számú háznak, melyben lakik, tulajdonosa, özvegye néhai Bleuer Ignácznak, saját cousinjának, a »Fonciére« volt főtisztviselőjének, 1848-as honvédtisztnek és külföldi írók fordítójának, akinek egy fivestvére a Dorottya-utczában órás volt és pedig jó sokáig a »Nemzeti Színház« órása is. Egyetlen élő gyermekük, Andorine, énekesnő, nem egyszer hallatta jeles éneklését Wahrmann-requiemeken is. Bleuer Ignác egy ideig Wahrmann Mór jótékonyági tanácsadója és végrehajtója is volt és pedig a fennevezett Hollaender fiának, Sámuelnek, W. Mór cégvezető cousinjának halála után. H-nek egy másik fia, Antal, a »Pester Flinzerl« nom de guerre alatt szerepelt régi német Pest brettlijein, egy H. leánynak, dr. W. Yidl Jakab ügyvéd anyósának férjét Aradon Kronbergernek hítták.

Volt W. Izraelnek még három leánya: a Nagykállóra férjhez ment *Bleuerné*, kinek fiairól fenn megemlékeztem már; az Eperjesre férjhez ment *Zeislerné* és az Aradra nőül vett *Hirschlné*. Ezekre vonatkozó közelebbi adatok felett ma még nem rendelkezem.

Weiss Izsák

הרב המופלג הגביר המפורסם רח"ם ומקי"ר רבנן צדיק נשגב מהו' יצחק ווייס זצ"ל.

A múlt XIX. század első éveiben Gálszécsről Galiczia Jaslói kerületébe Gorlice városkába költözködik fennevezett nagyapám, ahol őt mint Gálszécsről bevándorlottat — így közölte Wahrmann Mórral és velem dr. Weissburg Gyula, akkor még pesti segédrabbi — Reb Iczig Csecsevicz-nek nevezik, de nem sokáig. A pesti vásárookra szállított vásznaival és a szövőipar egyéb czikkeivel üzött kereskedelme csakhamar oly arányokat ölt, hogy a VI., Váci-körút 1. számú házban raktárakat bérel és boltot nyit. Itt Pesten meg Reb Iczig Gorlice néven említi a zsidóság, az ő galicziai lakhelye után,

ahol valamennyi gyermeke születik feleségétől Krieger Rajzétól. Pesti üzletét, melynek spiritus rectora leánya Rive, majd korai ifjúságában unokája Wahrmann Mór, factotuma pedig Waldmann Lipót, a Fővárosi Orpheum igazgatójának, Waldmann Imrének nagyapja, vejének Mayer Wolfnak átengedvén öreg napjaiban, csakis a drága kövekkel való kereskedést folytatja még.

A mi nálunk zsidóknál gyakori eset, az W. I. vagyoni állapotának megbecsülése körül is előfordult. A rabbik, a lámdánok és bocherek bőkezű maeczenását gazdagabbnak tartották, mint minőnek bizonyult halála után, amikor vagyonából özvegye hét fia és hét leánya osztozkodtak. Veje Szófer A. S. W., a pozsonyi rabbi, egy alkalommal עשיר דאורייתא-nak mondta apósát. Megkérdezte mit ért ez alatt, azt felelte, hogy olyan gazdagot, aki bőséges pénzben és egyéb javakban dúslakodik, ami nem soknak adatott a sorstól. Van ám — úgymond — עשיר דרבנן is, ilyen mindenki lehet השמה בחלקו (Aboth IV. 1.), kisebb, akár semmi vagyonnal is ez utóbbi az előbbiét felülmúló jólétnek örvendhet.

Istenfélő jámborságának 1841. évi április hó 6-án 5601 peszach második napján nyújtotta ötletes tanuságát; ezen nap előtt pár héttel ő, ki öregségére megvakult, szemorvosi műtétet végeztetett magán; a hályog eltávolíttatván, orvosai neki a sötétített szoba elhagyását még márczius havában megengedték; de ő ez engedélylyel nem élt, ott maradt sötétített szobájában a 201-ik מהור גדול momentuosus szerdájáig ápril. 6-ikáig, hogy szeme visszanyert világát legelőször a קדוש החמה áldásmondásaival hálálja meg Istenének, a nap, a világosság, a világ mindenható teremőjének. A mult XIX. században 1813-ban, 1841-ben, 1869-ben és 1897 ápril. 7-én (mindig szerdán, a teremtés negyedik napján) ismétlődött ezen csillagászati momentum, melyről a »Pesti Hirlap« 1897 évi 97-ik számának 8-ik oldalán »Zsidó dolgok« cím alatt olvashatni egyet-mást; 1925-ben lesz a 204-ik. Nem-sokára meghalt ő is, őt túlélte felesége is.

Nagyapám és nagyanyám elhalálozásuk keltjét puhatolva egyetlen még élő leányuktól, Hirsch Esztertől, Novitargból, csakis elhalálozásuk évfordulóját »jórczeit«-jukat, apjáét, mely adar 27-ikére esik és anyjáét, mely tévész 17-ikére esik,

tudhattam meg. Hogy melyik éve — hány éve, azt ő maga sem tudja már. Szegény feje! Eszter 'שש' kivételével mind meghalt gyermekeiket zsidó neveiken sorolom fel a M. Zs. Sz. phonetographiájával. *Majse* (Tarnow). — *Bórech* (Gorlice), akinek gyermekei közül ismertem Better Amáliát, Nagysároson, József-t és Adolf-ot Wienben, Eljóküm-ot Borosjenőn és a budapesti IV. ker. reáltanodába járt Jakabot Csernowitz-ben. — *Mordche* (geometer). — *Eljóküm* (Zboró), akinek fiától Mózes-től a zborói rabbitól folyó 1907 évi február 2-án kelt néhány adat áll rendelkezésemre. Nagyapánk »csecsevicz« jelzőjét ezen cousinom tagadja. A folyó 1907. évben Gleichenbergből Budapestre intézett egy levelében Weiss Jacob kurimai (Sáros) rabbi, Eljóküm unokájának mutatja be magát, mit ezennel regisztrálok. *Jaszele*, Lembergben volt tekintélyes szállítási és bizományos üzlete. Felesége családi neve Bardach. Fiát, Dr. Weiss Mór, csernowitzi ügyvédet és leányát, Henriettét is ismertetem; azt is tudom, hogy egyik vejét Rapoport-nak, a másikat Póráz-nak hítták, de nem tudom azt, vajjon ezen uhokanéném R.-né-e vagy P.-né. *Wolf* 1840—42-ben apja miskolczi fiókjának társtulajdonosa.

Feleségétől, Fannytól, Fischmann E. Mózes és Berger Hanna leányától, per procurationem vált el fiuknak Vadász Edének, ezen adalékok szerzőjének, Miskolczon 1842. évi szeptember 5-én hétfőn ב' ראש השנה תר"ג bekövetkezett születése előtt. Meghalt 1882 május 27-én szombaton. Vadász Ede felesége, Baumgarten Eszter, született Balassagyarmaton 1856 július 2-án, fiuk iurdr. V. Imre szül. 1879 ápril. 23-án és fiuk V. Ernő, a k. k. priv. Allgemeine Verkehrsbank Wien fiókjainak főnöke, született 1881. év április hó 4-ikén. Mind a kettő Budapesten. *Lévi*. — *Chave Lée* 15 éves korában 1833 augusztusban Komáromban tartotta esküvőjét Szófer Mózes, pozsonyi rabbi 18 éves fiával, Ábrahám Sámuel Wolffal. Meghalt 21 évig tartott özvegységében, 74 éves korában 1892. év január 24-ikén. Néhány exaltado avval gyanúsítottatta és rágalmazta, miszerint atyafilátogatások alkalmával Pesten megszegve apósa végrendeleti tilalmát, »sátlit« visel; hát ez nem igaz! Igaz azonban, hogy regényeket olvasgatott és ezáltal sógorának, Szófer Simon krakkói rabbinak, a חתם סופר végrendelete egy másik pontjára vonatkozó magya-

rázata folytán azon végrendelet ellen mégis vétett. Ezen végrendelet egy pontja ugyanis így szól: *בספרי רמ"ד אל השלחו י"ד* magyarul: ne nyúljatok rabbi Mose Dessau vagyis Mendelssohn Mózes irataihoz, mely magyarázat mellett — azt hiszem — a jádnak a rmád-dal való rímelése is szól; Sz. Simon azonban, a nem quadratbetűkkel írott rés és chesz könnyen összetéveszthető hasonlóságuknál fogva, a rmád rés betűjét chesz-nek olvasta, a rmád-ból imígyen *רמ"ד* lett és ezáltal a mondat értelme is módosult következővé: regény könyvekhez ne nyúljatok.

Rivé-ről, Wahrmann Mayer Wolf feleségéről, a szépségéről és energiájáról is híres ezen prototyp »mechje-veib«-ról, itt csak ennyit. Valahányszor Amália leánya a francia nyelv-mester jövedele alkalmával W. Móriczka játszótársait, a kis Falk Miksát és a pesti kereskedelmi akadémia nagynevű igazgatójaként meghalt kis Levin Jakabot testvérétől elzavargatta, ő mindig ott marasztalgatta őket e szavakkal: »jól viselik majd magukat és ők is tanulnak«. Halálát szívburok-vizeny okozta; két és negyedévvvel utána meghalt férjeét is. Úgy hallottam, hogy ezen betegséget házastársak gyakran acquirálják egymástól. — *Szóre*, férjezett Korngold (Niepolomice, Podgorce mellett). — *Büne*, férjezett Ortner. Fia Ortner Sámuel volt, rőföskereskedő és többszörös háztulajdonos, 80 éves korában, folyó 1907. év márczius 14-ikén követte sírba feleségét, Neuer Zsófiát. Fiatalkori zsugoriságát öregségében hatványos jótékonyssággal expiálta. Most meg visszaéltek bőkezűségével. Egy ízben több jeltelen sírhoz emelendő sírkőre kéregették segélyét; kaptak tőle másfélezer koronát, — a sírok máig is jeltelenek. Egyetlen fiát, Rezsőt nem ismerem; számos leányai közül csak a Nord & Czerkovitz-czégben Nord Mór barátom feleségét. — *Séndele* Stieglitz. — *Fradele* Osterjung. — *Eszter* Hirsch. Azt hiszem, hogy a volt magyarláposi rabbi Reb Jajkel-nek az özvegye.

Weiss nagyapám családjához még csak a következőket fűzöm. A mult század közepén Miskolczon egy Weiss Eljóküm (Alkum) nevű szabóhoz, apám cousinjához küldögettek, járogattam. Leánya Hani elszegényedett.

Ugyancsak atyafiságot folytatott velem Miskolczon a »Pest városához« címzett szálloda tulajdonosa, néhai Fejér

József, aki anyjának csak zsidó nevét tudom, Slajme Bórechtén. Fiai egyike, Fejér József numismatikus. — Él-e még Römer Mihály, egy nagyszámú és jómódú család tisztos feje? Nagyon régen láttam a Wahrmannoktól atyafinak elismert ezen zsákost, az eszlári Römer testvérbátyját. Ma se mernék rá fogadni, csakugyan Krieger volt-e Rajze nagyanyánk vezetékneve, amint azt Weiss Mózes zborói rabbi vitatja és nem-e Römer, ami mellett a Römerekkel való atyafiságunk szól.

Még csak ennyit! Haragom nehéz elfojtásával már eddig is kénytelen voltam nem ignorálhatni egyik-másik mesümed-ünket; szívem meg-megújuló fájdalmát leküzdve, egyik-másiknak halálát önkéntesnek jelezni. Hát kérem szépen, ami az öngyilkosságok általam történt megemléztetését és el nem hallgatását illeti, csak néhány névre utalással válaszolok: Quetelet, Krafft-Ebing, Lombroso, Laufenauer, Wagner von Jauregg etc. וְדַי לַחֲכִימָא בְּרִימִיזָא.

Ami pedig a hitehagyottak elnevezését illeti, higgyék el kérem, sem a bennmaradtakat nem akartam evvel bosszantani, sem őket csúffá tenni, ezt elvégezték már ők maguk.

Venio nunc ad fortissimum:

Szófer Mose.

A חתם סופר, az orthodoxiának ezen hatalmas és jelszóvá szellemült vezéralakja, született apjának Sámuelnek, ennek feleségétől Rézltől, Frankfurt am Mainban 5523 tisri 7-én, pénteken. Tanítóját, Adler Náthánt elkiséri Boskowitzba, Morvaországba. Szemnitzben házasságra lép a prossnitzi Jerwitz Móse leányával, aki meghalt 5572-ben. Ettől nem születtek gyermekei. Miután Strassnitzban és ezután Nagymártonban rabbinuskodott és több nagy és hírneves zsidó község meghívása folytán azok rabbinusi székei közt válogathatott, 5567 lech-lechó hetének keddjén, 1806 okt. 21-én elfoglalta a pozsonyi rabbi-széket, melyet 33 évig töltött be, 5600 tisri 25-én (csütörtökön, 1839 október 3-án) bekövetkezett haláláig.

A 119-ik zsoltárnak, vagy ahogy az evangélikusok nevezik, az arany abc-nek 18-ik versében foglalt וַאֲבִיטָהּ בְּלֵאמֹת szavak elscje adja a 33 évnek, másodika pedig az 567-ikinek a betüértékét. Sz. M. második felesége, akivel Kismartonban

esküdött meg, Szórl volt, a Kismartonban 5522 márchesván 11-én született és 5598 tisri 13-án (1837 október 12-én, csütörtökön) elhunyt poseni rabbi, Eger Akibának második leánya, annak első feleségétől Glikchétől. Sz. M. harmadik felesége volt az 5592 veadar 18-án 1832 márcz. 20-án elhunyt óbudai rabbi Heller Hirsch özvegye, kit 5595-ben vett nőül. Élete főművének, a halacha nélkülözhetetlen kincsházának, a czíme, a *מחנה סופר* az ő személye nevévé idomult.

Gyermekei Sz. M.-nek csakis második feleségétől, a 42 éves korában elhunyt Szórl-tól születtek és pedig 4 fiú és 7 leány. Fiai:

Ábrahám Sámuel Wolf, született 5575 adar elsején, (szombaton, 1815 febr. 11-én), meghalt 5632 tévész 19-én (szombaton, 1871 decz. 30-án). Róla és családjáról lentebb külön kimutatás számol be.

Simon nagymártoni oszt krakkói rabbi, volt osztrák Reichsrath-képviselő, szül. 1821-ben, meghalt 1883 február 23-án, pénteken. — 1865 tavaszán Wienből Pozsonyba a Dunán lerándulójában a gőzhajó Hainburg közelében zátonyra jutott. Ekkor távsürgönyileg kért élelmiszereket, főképen italokat vittek ki neki a »Drau« bordjára. Órák hosszáig folyt parlamentirozással nagynehezen lehetett rábírní őt, hogy azt csónakbaátszállással hagyja el; kál vohajmerrel indokolgatta csökönýös vonakodását: »csak nem bízom magamat ezen kis teknyőre, mikor ezen nagy alkotványon is baj érhetett«. Pápán lakó fia, Akiba ekkor útitársa volt. — Még a Schottenthor közelében fennállott ideiglenes »Reichstagsgebäude«-ben a Taafe korszakban egy fontos ügy tárgyalása alkalmával, az ülés öreg estéig is elnyúlhatónak ígérkezett, Sz. Simon az esti szürkületnek a *מן ערב* véghatárának beálltakor távozni készült. Pártjának minden egyes szavazatra égető szüksége lévén, egy Whipper a szökevénynek útjába állott és őt a pártfegyelemre hivatkozással marasztalgatta és Szófernek, ki az elodázhatlan Gottesdienst-tel is mentegetődzött, e német közmondással — Herrendienst geht vor Gottesdienst — válaszolt; Reb Sime Króke — így is hítták — nem maradt adós a szellemes riposttal, mely így hangzott: Wie ich glaube, haben wir Abgeordnete nicht Herren, sondern dem Volke zu dienen. A párbeszéd Sz. S., a kolomeai képviselő azon konczessziójával

ért véget, mely szerint marad, ha jó negyedórán belül kilencz 13 évnél idősebb zsidót kerítenek neki és az így létesült minjánnak a parlament valamelyik termét félórára rendelkezésre bocsátják. A paktum létrejött, a Whipper kocsjába vetette magát és csakhamar még két megtelt fiakertől követve diadalmasan visszatért. A közel Salzgries-en toborzotta a minjant a fekete herczeg Liechtenstein Alajos.

József Nagysúron, Pozsony mellett gazdálkodott és 1881-ben 63 éves korában meghalt.

Iczig Léb gyermekkorában hunyt el.

Hindl Ehrenfeld David Hirschné, néhai E. Sámuel חתן סופר nagymártoni, néhai E. Saul szikszói és néhai E. Jesája sárospataki, valamint E. Simon nagymihályi rabbiknak és Akibának reb Májrem Trebitsch fakereskedő vejének anyjuk.

Gitl, előbb Kornitzerné, majd oszt' Spitzer Salamonnak, a wieni »Schiffschül» rabbijának a felesége.

Jitl Geigerné (Eperjes).

Szimche Lehmanné (Pozsony) él még ע'מ'ש'

Recha Friedmanné (Nagytapolcsány).

Rézl és *Eszter* lánykorukban haltak meg.

Szófer Ábrahám Sámuel Wolf a כתב סופר.

Apjának a pozsonyi rabbiszékben és jesiba élén utódjáról, kinek mint nagybátyámnak házában 1864-ben és 65-ben mindennapos, tőle jó szemmel látott vendég voltam, ezen folyóiratban is, de bővebben dr. Weissburg Gyula »Jövő« című hetilapjának 1898. évi január 14-én kelt 2-ik számában, ott és akkor még mint Anonymus közöltem különféleképpen.

Mielőtt jelen közleményeim szerkesztéséhez hozzáfogtam, a már meglevő jegyzeteim ellenőrzése szempontjából is, gyermekei legifjabbikának, kedves cousinomnak, Salamonnak Beregszászon megjelent, Munkácson 1893-ban Blayer & Kohn betűivel 68 nyolczadrét lapra nyomtatott חוש המשולש című Eger Akiba és a két Nagy Szófer életrajzait tartalmazó füzetét olvasva, arról győződtem meg, hogy újabbat, lényegest, az általa közlöttekhez nem toldhatnék már. Nem hallgathatok el azonban egy érdekes, még sehol sem olvasott epizódot, melyet Bad-Hallban 1875-ben közölt koromlai Schey Károlylyal és

velem a budapesti júniusi árvizkárosultak javára, tiszta ezer forintot eredményező, általam, akkor fővárosi tanácsjegyzőtől rendezett tánczestély alkalmával a vállalat védnöke, Rohan Viktor herczeg, vezérőrnagy. A Kszáv Szófer 1852-ben egy nagyobb küldöttség élén köszönte meg a fiatal császárnak azon legkegyelmesebb döntését, mely véget vetett azon tilalomnak, mely szerint itt a palesztinai hitsorsosok részére segélyadományokat gyűjteni, a segélypénzeket oda kiszállítani nem szabadott. Alig zárult be a kegyesen fogadott és elbocsájtott küldöttség mögött a burg fogadóterme és a küldöttség egy tagja meglepedkezve helyzetéről elkiabálja magát: »Ünser malchusz e chosüv hündert jór zal er lébn«, a küldöttség tagjait magával ragadván — exempla trahunt — ezek harsány Ómén-nel felelnek. Az etiquette-ellenes zaj az antichambreből a császár termébe is hallatszik, onnan egy szárnysegéd kijön és a küldöttség halálra sápadtan reszkető tagjait kérdőre vonván, bocsánatot kérő magyarázatokról jelentést tesz a felségnek, aki »das walte Gott ich danke man lasse sie unbehelligt« szavakkal vet véget az ijedelmes helyzetnek.

Élete utolsó évében 1871-ben, ekkor öcscsével, Simonnal együtt Marienbadban keresett gyógyulást, enyhülést. Mikor vége közeledtének érzülete fogta el, arra kérte érte imádkozó környezetét, hogy a szokásos zsoltárokat úgy mint apja is rendelte, az 57—59, és a 75-ikkel toldják meg. Mindanégy zsoltár két kezdő szava אל תשחת. Apja székében 33 évig ült נל עיני ואבימה נמלאות. Szombaton 5633 ימי מבת 1871 december 30-án szállt el nemes lelke az ő szép testéből. Szabadjon nekem is jellemezni őt csak három szóval: Uri ember volt. — Feleségéről fenn Weiss-éknál szó volt már.

Gyermekeik: *Szórl*, Strasser Jakob Léb felesége (Pozsony). Ezek fiai: Jonathan, az országos aut. ortodox iroda főlevelezője, Akiba tokaji és Salamon debreczeni rabbik, Ignác nagyváradi konzervgyáros; Rajze nevű leányuknak férje pedig Schlesinger Akiba, a legendariai Rodis fia és a Schlesinger József budapesti és wieni zsidókönyvkiadó cég társtagja. *Róchl*, Deutschné, meghalt 1906-ban Hagymásláposon.

Akiba Miaván és *Majse* Vámosudvarhelyen, Kisküküllő-megyében gazdálkodnak.

Rabbi שמואל בן שזר Szófer Bernát.

A harmadik egymásutáni Szófer a pozsonyi rabbiszékben és jesiba élén, apja ezen örökébe apósa reb Percz Neumann wieni selyemárúkereskedéséből lépett. Erős meggyőződésem, hogy szerénységéből eredő azon tépelődése, nem fog-e majd csorbulni alatta két nagy elődjének örökhagyománya, nem fog-e majd elhomályosulni intézményeik fénye, megőrölte őt és búskomorrá változtatta ifjusága vidám temperamentumát. Hozzájárult a baj fokozásához a magyar zsidóság keblében az ő rabbinussága kezdetekor hevesebben duló felekezeti viszály, melyben neki, a békülékeny természetűnek invita minerva kellett vállalni a »Rufer im Streite« szerepét, mely tényleg másoké volt; ő csak a czégér; fényes szelleme csodálatosan sokáig tartott ellenállás után, idősb fiának, pár év előtt beállott halála folytán is elhomályosult; Izrael egyik Pharusá összeroppant. Meghalt 5667 kiszlev 15-én, 1906 deczember 2-án Frankfurt am Mainban. Én, aki benne nemcsak egyik legelőkelőbb cousinomnak, de ifjúkori barátomnak elhunytát gyászolom, róla gyászéve letelte előtt többet most nem írok.

Feleségével, fennevezett Neumann leányával, 1865 tavaszutóján kelt egybe Wien melletti Badenben, szomorú auspiciumokkal. Nehogy a költséges lakodalmat el kelljen halasztani, nagy betegen ment a »chüpe« alá; ágyba dőlt; dr. Dietl wieni híres sebésztanár a perinaeum-on végzett sikeres műtéte és a »kisasszony-rebeczin« gyöngéd ápolása végre kisegítették a hetekig nyomta ágyából. A tragice kezdődött házasságnak egy komikus episodja is jut itt eszembe. Akkor, úgy emlékszem 1872-ben, az ujságok is kisserkesztették, Marienbad kurlistéjéből a következő bejelentést: Frau Rosa Schreiber Oberrabbinerin samt Gemahl etc. etc. aus Pressburg. A »samt Gemahl« azóta szárnyat öltött ma röpige. Vajjon hogy írta be magát anno dazumal, mert oda is járt, a jaffai tengeri fürdő kurlistéjébe, nem tudom.

Fiukról rabbi *Szófer Akibáról*, a pozsonyi rabbiszékben alig egy éve, a jesiba élén már régebben az egymásutáni Szóferek negyedikéről most még egyebet nem közölhetek, csak azon héber szöveget, mellyel látogató jegyén köszönte meg az apja elhunytakor hozzá intézett részvétnyilatkozatokat:

ב"ה

יקבל בזה רב תודתי על אשר ברכני בברכת תנחומין בברכת היוצאות מקרב
לב נאמן על שבה הגדול כי נלקח עשרת תפארת ראשי נזר סאר כל ישראל
אאמו"ר הגה"ג זצוק"ל וד' ירפא את שברינו וינדרר פרצותינו ופרצות עמו ישראל
ברחמים אכ"ה.

עקיבא בן הגה"ג מהרש"ב סופר זצוק"ל חכ"מ
אב"ד דק"ק ס"ב יע"א.

Rabbi Sz. Akiba felesége, Eugenia, nagybátyjának Iczig Lébnek nagyműveltségű leánya, kivel házasságra lépett Drohobyczon 1899 deczember 6-án.

Hindl, Hirschné (Nagybánya) *Iczig Léb* a drohobyczi nábob, a szentföldi zsidóság galicziai nőszi-ja, őszinte fájdalmamra is, elhunyt folyó 1907. évi junius 25-én, ezért is nem találkozhatván ezen tisztelt cousinommal az idén, mint évek óta rendszeren, Marienbadban, hol az általam nagyrészt ismert családja valamennyi tagjaira vonatkozó adatokat tőle rövid úton kaphattam volna . . . ezen hiányt a gyászév letelte után szabadjon majd pótolnom. Ha nem pótolhatnám, maradjon majd a hézag זכר לחרבן.

A nőszi cím ifjabbik fiára, Dávidra, ment át, aki Kassán 1898 október 18-án lépett házasságra Scharmann Serenával és most Kassáról, hol banküzlete volt, Drohobyczra költözött. Bátyja, Sámuel, Budapesten szintén banküzletekkel foglalkozik.

Érdekes, hogy a drohobyczi petroleum-nábobok Drohobycz-Boryslaw-i tíz kilométeres viczinális vasútján az üzem és forgalom szombaton és zsidó-ünnepeken szünetel.

Itt ragadom meg az alkalmat annak hangsúlyozására is, miszerint perczig sem ámítok senkit avval, hogy adalékaim tökéletesek; azok csak lelkiismeretesen pontosak és bőségesek; bár néhány *nagy* emberre vonatkoznak és csak is *nagy* fáradozással szerezhetők be azok . . . még annyi köszönet sincs bennük, miszerint gyűjtjük az in magnis ac voluisse sat-tal vigasztalódhassék.

Rabbi Sz. Simon egri rabbival húsz év előtt vitám volt. Ő akkor alapította itt a hordárok »Somré sabosz« egyletét; én azt vitattam, hogy minden zsidó ipso mosaismo sajmér sábosz; bár nem vagyunk egymás haragosai, mégsem beszéltem vele azóta, de találkoztam vele minden tavaszkor

a Franck-kávé של ססה hechserjein. *Rajze*, Freyné (Dunaszerdahely) fiuk Mayer rabbi Nagysurányon. *Salamon* azelőtt Derecskén, most Beregszászon rabbi.

Fischmann Mózes miskolci és borsodmegyei rabbi.

לכבוד אהובי תלמידי הרב המוסלא מ"י הרר אברהם ליבשיץ. Ezen megszólításban részesül dédapám, kinek emlékére az én zsidó nevem is אברהם, a nagy Landau Ezechieltől, annak azon 15-ik responsumának élén, melyet a נדע ביהודה מהדורה תנינא חלק יורה דעה közöl.

Az 1829 október 22-én elhunyt ezen Libsitz Ábrahám, Csehországban, Neuhausban kerületi rabbi volt és még mint סני נהור is folytatja kis jesibája élén a tanítást. Anyját — így tudom ezt egy a pesti 'ש' chevranak ajándékoztam imád-ságos tábláról — Leának hívták. Két fia volt: Jecheszl Majse, az idősebbik és Nószn Dóvid, az ifjabbik. Én csak az idősebbikre, az édes anyám apjára és családjára, vonatkozó adataimat közlöm majd imitten és pedig a Wahrmannokra, Weissokra és Szóferekre vonatkozó fentebb közölt adataimmal egyidejűleg, azon atyafisági illetve sógorsági nexus folytán is, melyet nagybátyámnak Fischmann Simonnak Wahrmann Reginával és Weiss Wolfnak Fischmann Fannyval kötött házasságaik létesítettek. F. Mózes született 1795 február 20-án, a nála három évvel idősebb feleségét egy morvaországi trieschi jómódú kereskedőnek Bergernek leányát, Hannát — aki meghalt 63 éves korában 1856 februárban — mint 16 éves legény vette nőül; hiszen ennek majdnem egész hozományát és a maga vagyonának 80 százalékát vesztette el az 1811-iki osztrák államtönk folytán. Hogy Nikolsburgon és Trebitschen kívül egyébütt is volt-e jesibán, nem tudom. Azt sem tudom, vajjon hazánkba 1836-ban 41 éves korában történt bevándorlása előtt, csak egyhelyt volt-e rabbi a morvaországi Schaffa-ban, ahonnan Miskolczra került, avagy egyébütt is, például Csehországban Myskewitzen, ahol gyermeke is született. Mindegy! A M.-Zs. Sz.-t csak a magyarországi rabbi érdekli . . . ilyen pedig négy évtizedig volt.

F. M. a harminczas években a Wien melletti Badenben fürdőzve, az ott időző Szófer Mózesnél tisztelgett, kinek a 35 éves délczeg rabbi csakhamar különös kegyeibe jutott.

Kellett pedig ez ismerkedésnek már 1832 július 22-énél jóval előbb, talán még 1831-ben létesülnie; mert mindketten jó színben látták ugyancsak Badenben a fennemlített napon Schönbrunnban elhunyt reichstadti herceget. Aki a morvaországi zsidók 1848 előtti polgári állapotáról, az őket quasi numerus claususba szorító gyalázatos házassági rendeleteket és az ezekből folyó (>familianten-migranten<) nyomorúságos viszonyokat ismerve, fogalommal bír, az természetesnek fogja találni azt is, hogy F. M. felhasználva Szófer Mózesnek vele szemben el nem titkolt rokonszenvét, esedezett hatalmas protectoránál, hogy az 5 akkor már megszületett illetve serdülő fiaira való tekintettel is, ajánlja be őt alkalmi ürese-déskor valamely magyarországi zsidó község rabbiszékébe. Nem hiába kérte... Paszelbarg (burg?) Ábrahám miskolczi rabbi halálával megüresedett az ország egyik legnagyobb zsidó községének rabbiszéke, amellyel az egész Borsodmegye főrabbinusi cím és hivatal együtt járt. Különben is, de azért is, mert a miskolczi rabbinátus competentiája az egész Borsodmegyére kiterjedt, be kellett várni a tekintetes vármegye KK. és RR. jóváhagyását, mely 1835 július 31-én megadtván, Fischmann E. Mózes feleségével Berger Hannával és még tíz tagot számláló családjával — csak 11-ik gyermeke Czili született Miskolczon — 1836 márczius 27-én vasárnap foglalta el állását, melyet 1874 december 16-án szerdán délután 2 órakor bekövetkezett elhunytáig töltött be. Második felesége, kivel élete utolsó 16 évét töltötte el, egy Hunfalváról elvett szepesi özvegyasszony, visszament a Szepességbe. F. Mózesnek csakis Berger Hannával nemzett gyermekei a következők:

Róchl férje Davidsohn David Kaboldról; Irinyi gyufáinak a hazában egyik legrégebb gyárosa. Tönkre menvén, tanítással foglalkozott 1870-ben bekövetkezett haláláig. Kis József, hazánk dicső poetája is kosztos-tanítványa volt. Fiukat, Ábrahámot, egy téglagyár pénztárosát egy munkás — mert utalvány nélkül nem adott neki előleget — agyonlőtte, aztán magát 1903-ban. Egyik leányuk Juli Kótajra ment férjhez, a másik Peirl férjével Seligman cukrászszal Amerikába vándorolt. Peirl 1849-ben történt születésekor Miskolczon Tscheodajeff egy kozákja lóháton ugratott a betegágyasnőnek szobájába, mely a félemeleten volt; gratulált neki; egyet rántott a

kantáron és lovastól leugrott a félemeletről. Davidsohn Davidnak Pozsonyban még élő cousinja az agg lámdán reb Dovid Lákenbach vezetékneve Neumann. Apáik fitestvérek voltak. Davidsohn-Neumann!! pendant a Mattersdorf-Wahrmannhoz.

Jakab és *Sije* (József-Antal) ikrek. Jakabnak és feleségének néhai Rosenfeld Mayer nagyváradi rabbi leányának Leának fia József és leányuk özv. Guttmanné Cheile. Ez utóbbinak fia Ármin, Gerő Attila, aki a M.-Zs. Sz.-ben is gyakran pöngeti lantját, férje Cserhalmi Hecht Irén írónőnek. József Antal a szabadságharczban mint hadélelmezési tiszt vett részt. Szemere Bertalan, ki vele mint a szilvási gróf Keglevich titkárjával ismerkedett meg, mint futárt vette nehányszor igénybe, amiért is pár hónapig az aradi casamatákban volt elzárva. Hazajövet szállítási üzlete volt Grósz Leo-val, később társa volt sógorának Gretsch Emanuelnek, aztán a miskolczi izr. hitközség jegyzője. Feleségül vette Tiszafüreden Ernst Emmát. Egyik fíjuk Newyorkban 239 East 18-th St. dr. Fishmann Arthur orvos, a másik Fodor Lajos biztosítási titkár Sarajevóban. Álljunk meg itt csak egy kissé!

Mondok ezen ikrek gyerekkorából egy mesét, legkevésbé azért, hogy adataimat fűszerezem vele, hanem a belőle leszűrhető okulás és tanulság kedvéért. Ha saktert valami szabályellenességgel terhelnek, vádolnak és a hitközségnek erga ritualia legelső öre, a rabbi őt a vizsgálat tartamára hivatalától felfüggeszti, akkor a terhelttől, akár az áristomra ítélt katonatiszttól a kardot, elveszi a chalifnak nevezett metszőkést. Elveszi néha a kifogástalan saktertől is revisió céljából. A két nebuló Jakab és Sije valahogy kézrekerített apjuk szobájából egy efféle chalifot; Jakab a sakter szerepét vállalta, Sijének a borjuét osztotta, ennek a nyakán — szerencsére a főütérig nem hatolt — vágást ejtett és a vérző borjut re bene gesta a patakba toltta, ahonnan a közel malom molnárlegényei a fuldokló és vérző fiucskát kifogták. Orvos csakhamar kéznél volt, a sebszéleket összevarrta. A »borju«, ki Miskolczon ezelőtt négy vagy öt éve circa 85 éves korában meghalt, több mint tíz évvel élt tovább a mult század 90-es éve elején Nagyváradon elhunyt »sakterjánál«. Fogadni mernék arra, hogy a tetemét mosdató chevraisták a nyakán észre-

vehették hegyvarratot a vitéz honvéd sebe nyomának tekintették.

Fanny פִּינְיָה בַּת חַנָּה édes anyám, ki 1906 deczember 21-én pénteken סָבַת 'ד' közel járt munkás, igénytelen és jámbor élete 89-ik évéhez. Aki érti azt, hogy a lelkészi szónoklatok legnehezebb fajtája a casualis praedikációk és ezek leghálátlanabbi a halotti beszéd, melyet legkevésbé azok hallgatják, akiket leginkább illet, az a hallgatóságot mindig elragadó mesterszónoknak dr. Bárány József kecskeméti főrabbinak édes anyámat elbúcsuztató praedikációját, mert »in der Beschränkung zeigt sich der Meister«, Bárány remekeihez sorolhatja. (Fogadja ő főtisztelendősége ezúttal is hálás köszönetem és kiváló tiszteletem őszinte kifejezését.)

Édes anyám életének csak egy vonásáról hadd tegyek itt is említést; hajlott a telepathia felé. Egy éjjel ugyanis, már Miskolczon laktakor, nagybátyáról Fischmann Nathan Dávidról, édes apjának Csehországban maradt egyetlen testvéröcscséről azt álmodta, hogy az tachrichimjaiba öltöztetve fekszik koporsójában. Pár nappal ez álmom után a posta meg is hozta F. N. D. halálának hírért, mely szerint nevezett ugyanazon éjjel hunyt el, amikor nieceje őt halottnak álmodta. Minthogy életében még néhány álmom valósult és egyetmást a mult XIX. század 30-as és 40-es éveinek romantikusai és az 50-es évek elején palotában, kunyhóban űzött asztaltánczoltatás is istápolta, annál fogva meg volt benne a spiritismus iránti hajlam, bár soha nem is vett részt efféle seance-okban és egyébként sem érintkezett — hiszen úgyszólván senkivel sem érintkezett — a spiritismus adeptusaival.

Első férjétől 1842-ben elválván, másodszor ment férjhez 1853 február 22-én Schönwald S. Vilmos akkor balmazujvárosi kiskereskedőhöz, aki született Tiszalökön 1820 július 3-án. Ez a vágújhelyi jesibáról Galicziába Bialára került házitanítónak, innen Miskolczra, hol boltocskát nyitott és ahonnan Balmazujvárosra költözködött, ahol tönkremenvén, 1856/7-ben Debreczenben és 1857 ősztől fogva Kecskeméten az izr. hitközség iskoláján a héber tárgyak és a rajz tanítója és 1875 őszeig, mikor opacitater in corpore vitreo nevű szembetegség megvakulással fenyegeti és hivataláról lemondva, ismét boltocskát nyit, melyből azonban csakhamar kipusztul,

magának és merem mondani, hitközségének, valamint egyéb több hitközségnek üdvére, hasznára. A megvakulás, melylyel nem kisebb tekintélyek mint Arlt, Hirschler, Jäger, Schulek fenyegették a ma 88-ik évében ש"ץ is kaligrafice irogató akkor 55 éves férfiút, hálisten be nem következett és a hivatalát többé vissza nem kaphatta hebraista, fokozódott buzgalommal fogott első szerelme a ת"ת és a talmud műveléséhez, ahol fényesen bevált, mit jelesebb tanítványainak névsora implicate bizonyít. Ezen névsorban ott található a budapesti rabbiseminarium valamennyi kecskeméti származású egykori rabbinövendékét, valamint Barna Jónás igazgatót és tanügyi frót, továbbá a Driethomában (Trencsén) született dr. Fuchs Sámuel, a Luxemburg főherczegség főabbiját és a firenzei collegio rabbinico növendékét, Friedenthal Ármin urat. Legtöbb tanítványát ingyen tanította. Ezért is egyéb erényeiért is közbecsülésnek örvend. A rabbiképezde könyvtárának legelső alapjához már 1875-ben egy rekesz értékesnél értékesb héber és modern könyvvel és folyóirattal járult.

Simon Hirsch שמעון צ"י 1846-tól 1879 január 14-ig, mikor Budapesten engem látogatva, lakásomon szívszélhüvés folytán 58 éves korában meghalt kecskeméti rabbi. Nikolsburgban tanult, ahol a piaristáknál a gymnasiumba járt és akkori bölcsészeti tanfolyamukat hallgatta. Kiválóbb jesibái közül az ungvárit emlegette legtöbbször. A szabadságharcz idején két ízben vetették fogságba, persze osztrák tábornokok. Első ízben Haynau, ki 1849 július 27-én Kecskeméten üti fel hadiszállását, ott »enyeleg« a zsidókkal, azokra több százezer forintnyi hadisarczot kivetve. (Haynau ezen örületes parancsát a M.-Zs. Sz. VI. évfolyamának 188-ik lapján olvasható 176-ik kútfő közölte már, amiért itt csak rámutatok.) Maga elé czitálja előljárójukat, néhai Schweiger Salamont, Márton apját és rabbijukat F. Simont és rájuk förmed: »Maguk zsidók, ez már maga Verbrechen; de még Rebellerek is — ez dupla Verbrechen; maguk tehát akasztófára való Verbrechenek; minden teketória nélkül becsukatja őket, de harmadnapra épúgy kiereszteti őket. Szombat is volt és vasárnapra, úgy mint az idén תשעה באב נדחה is esett, szombaton tréfit nem, vasárnap, a zsidóság második legnagyobb bójtje miatt, még kósért sem fogyasztván; a főhadiszálláson

volt, egy régibb ismerősük, egy törzstiszt, szabadította őket ki hétfőn kritikus helyzetükből; valahogy sikerült neki Haynauval elhíttetni, hogy ez a két véletlenül »gutgesinnt« ember a gyanúsítást annyira szívére vette, hogy — fegyver vagy mérég hiányában — önkéntes éhhalálra tökéltte el magát. Másodízben Kempen von Fichtenstamm altábornagy birodalmi főzsandár csukatja el őt is, Schweiger Salamont is. Ennek meséjét a »Pester Lloyd« 1879 április 24-iki lapja közli Schw. S. elhunytá alkalmából. F. S. 1846 előtt valamelyik évben a dúsgazdag ékszerész és műantiquarius Stern Áron Lówy fiának, Sámuelnek nevelője lévén, tanítványa nevezett apjának egy meleg levelétől ajánlva, társával Schw. S.-al kihallgatást nyert a Novarai döntő győzelme óta mindenható Radetzky tábornagytól, akinek St. A. L. egykor háziszidója volt. R. rámutatva arra, hogy Haynau-nak a császár alteregójának ügyeibe senki — még ő sem — avatkozhatik, a tőle kért enyhítő közbeszólást megtagadta tőlük, de türelemre intette, egyes halogatásokra utalta őket, amiközben e szavakkal »egyébiránt is már nem sokáig tart még ennek a hóbotosnak (Rappelkopf) az aerája«. Fontos államtitkot surrantott ki nyelve kerítése mögül, amit még a két kérvényezőnek engedélyezett audiencia befejezte előtt észrevévén, őket szállásukra érkezükkor elfogatta és pár napig becsukatta. Jól bántak velük, az áristomnak egyéb célja nem volt, mint az, hogy a fontos államtitok kifecsegése paralyssaltassék. F. S. egyik főbb ambícióját az elemi iskolának mintaiskolává való fejlesztése képezte. Sikerült is neki jelesbnél jelesb tanerőket acquirálni hitközsége iskolájához, köztük Vágújhelyről Veigelsberg Leot, a »Pester Lloyd« hírneves szerkesztőjét, aki 1867 előtt négy évig tanítgatott egy iskolánál. Jesibája F. S.-nak nem volt; négy-öt tanítványnál többet egyszerre nem gyűjtött maga köré, ezek közül a jelesebbek néhai dr. Kohut Sándor székesfehérvári, majd pécsi oszt' nagyváradi, végre newyorki rabbi és Maybaum Zsigmond berlini rabbi. Az óbudai izr. hitközség 1858-ban küldöttségileg kínálta fel neki rabbiszékét, mit ő, valamint a győrit és a temesvárit, köszönettel elhárított magától.

Felesége, Regina, néhai dr. Wahrmann D. J. nagyváradi rabbi leánya, él még שמע; fiaik József és Fényes Adolf

festőművész, ki született Kecskeméten 1867. április 29-én. *Lea* első férjétől, néhai Lévi Mór nagyváradi hamuzsirgyárrostól, a nápolyi dúsgazdag bankár Levy fitestvérétől, reb Zánvl Ajon fiától egy leánya született, Kolliner Jakabné; a többi számos gyermekeinek apjuk második férje volt, néhai Wiener Joab, igen jómódú nagyváradi terménykereskedő és szőlőbirtokos.

Reb *Feis* פֵּיִשׁ = Feibis = Phöbus vagy Ferdinand, mely utóbbinévvelélt nemzsidókkal szemben. Testvéröccsétől, Joachimtól, sajtó alá bocsájtott egy életrajza szerint született Myskewitzben Csehországban 1825. április 16-án. A vágújhelyi jesibáról hazatérve, testvérbátyáitól Sijétől és Simontól ahhoz, hogy házasságra lépésével megelőzhesse őket, beleegyezésüket illetve bocsánatukat kérte, nőül pedig elvette a szent földről Gyöngyösre visszaköltözött Netter Seligman bőrkereskedőnek erénydús, istenfélő leányát, Mirjamot. E sorok sajtó alá bocsájtásakor ezen folyóirat tisztelt szerkesztője nevezettnek egy másik biográfiájáról (Nite Bachurim) tett említést, melytől azonban eltekintek, mert csak közvetlen autoptikus adataimmal akarom kiegészíteni ezen nagybátyámnak »je nach der Parteien Gunst in der Geschichte« lebegő képét.

Poseur volt, amit a szónoknak mint mestersége egyik accessoriumát megbocsájthatni, sőt tőle mérsékelt adagokban elvárhatni; de hát valamint a színpadon kívül kothurnuson lépkedő színészt nem igen veszi be gyomrunk, úgy a magánéletükben posóló alakokat sem. Efféle poseolásnak tartom én reb Feis azon viselkedését is, mikor apját meglátogatva, külön eleséget, etetett és nem hizlalt liba zsírját, edényt hozott magával, mert annak konyháját nem tartotta eléggé kifogástalannak, hiszen két e konyhában sürgölködő nőtestvérenek divatos ruhaujja a vállról csak a könyökig ért, az egyik pedig homlokig érő »hórhaub« helyett »sátlit« viselt. Apjának sakterjeibe sem bizott meg, amiért is csak magasaktolta baromfit sütött, pároltatott a maga edényeiben, melyeket éber szemmel őriztetett kíséretének hol egyik hol másik alakjától. Folyton-folyvást praedicált: zsinagógában, azonkívül, jövetmenet, akár mint látogató, akár mint meglátogatott. Látogatói pedig nemcsak azon városba valók voltak, hol lakott, de a környékbeliekből is sokan, akár bucsujárogatók, úgy özönlöt-

tek tartózkodása helyére, hogy »hét megyében híres« magideszjében gyönyörködhessenek. Methodusa a szemléltető volt és muszarbeszédjeinek, »welche wieder gezunden« a hatása oly közvetlen, hogy látogatói némelyike ingujjig, némelyike még tágabb pongyoláig vetkőzött le előtte, mikor beszédjének befejeztével a Mózes III-ik könyve XIX. fejezetének 19. versében tiltott גומבונות gomboknak lefejtéséhez fogtak. Ábrahám a Santa Clara egykor annyira elragadta a wieni asszonyokat, hogy az általa kijelölt célra már praedicatiójának befejezte előtt leszedték magukról ékszereiket és ott hagyták a templom oltárán; reb Feis auditoriuma is lenyesegette öltözeteiről a גומבונות gombokat vagy bélést, azonban kabátjaikat, ruháikat haza vitték, tovább viselték. Hát ezen ruhaneműek nem és csak gombjaik voltak גומבונות? Kérdem, vajjon ezen nyesegetések, gomblefejtések mik voltak egyebek, mint poseolások? Reb Feisnak az ő apjával szemben tanusított viselkedése — melynek emlékét imitten korántsem mint nagybátyám vádlója, hanem csakis mint súlyosan megszegyenített nagyapámnak, mondjuk apologetája frissítettem fel — akkor csakhamar megteremté gyümölcsét. Amit Metternich ma már helytelenül állítana rólunk magyarokról: Hinter meinem Garten am Rennweg beginnt der Orient, azt in rebus iudaicis akkor is, ma is mondhatni Miskolczi-ról, ahol a hazai zsidóság különféle árnyalatai érintkeznek, egymással gyakran harczolva. Ez volt az a terep, amelyiken reb Chajeml Szentpéter és reb Hillel Sziksz, az előbbi a Sajószentpéterről Munkácsra és onnan a pesti orthodoxok rabbiszékébe meghítt Szófer Chajim és az utóbbi az אל העדרים című Syllabusnak Szikszóról Kolomeába meghítt reb Hillel csakhamar neki mentek az úgymondták a fia által is elítélt miskolczi rabbinak, kire rásütni merték a זקן ממרה bélyegét. Azt is poseolásnak kell minősítenem, azt t. i. hogy חצות-jainak rendezésekor elébb valamelyik két bócherjét kiküldte a város kapuin, nézzenek körül, jön-e már a גואל צדק? Búsan visszatért ecclaireurjeinek nemleges válaszára aztán sírva fakadt és így fogott a חצות recitálásához.

Az efféle poseolásaitól eltekintve, melyekre nem is szorult, mert senki sem vonta kétségbe jámborsága és ténykedéseinek őszinteségét, párját ritkító jó ember volt. Községei szegényeit

jó tanácscsal, közbenjárással, pénzzel és zálogtárgyak kölcsönadásával támogatta. Zálogtárgyakkal? Igenis, mert gyakran adta oda készpénzhiányában gyermekeinek a komáiktól kapott sorsjegyeit — neki nem volt megtakarított pénze — felesége ékszereit, valamicske ezüstműjét egyik-másik segélyre szorult hívének. Első rabbinitusából, a szikszóiból, Kolozsvárra ment rabbinak, ahonnan Pozsonyba került maggidnak a רב סופר mögé annak e célra előzetesen kikért beleegyezése folytán is.

Az 1868-iki congressusra a pozsonyiak őt küldték és Pappenheim Kálmán ottani bankárt követjük gyanánt. Azóta szintén elhunyt özvegyének és becsületére való számos jól nevelt gyermeke hátrahagyásával istenfélő életét befejezte 1881 május 28-án. Itt tartom helyén valónak annak felemlítését is, miszerint a fennevezett Szófer Chajim a kiskunhalasi, majd oszt paksi rabbi néhai Szófer Eliezer Zuzman = Jalkut Eliezer és a pesti ם"ש chevra tavaly elhunyt főlectora Szófer Wolf a pozsonyi Szóferekkel nem voltak rokonok; a pozsonyiak különben is a polgári érintkezésükben a Schreiber előnevet használják, talán egyéb Szóferekkel való összetévesztésük meggátlása céljából is van mire vigyázniok.

Eszter = Netti, Grecs Manó az 1878. évi miskolczi árvíz folytán, mely árúit részint elsodorta, részint hasznavehetetlenné rongálta, tönkre jutott textilárú-kereskedő felesége. Mindketten meghaltak Wienben egyetlen fiuknál Edénél, aki ottan kereskedő.

Mirl = Miczi második felesége a néhai tiszabeői rabbi fiának és Hirsch egykori aszódi rabbi unokaöccsének a Tiszabeön 1833 február 9-én született ם"ר-*nak*, ki vele 1856 april 8-án lépett házasságra. Hirsch Márk első felesége és egyetlen gyermeke elhalálozván, ő a nemcsak zsebtolvajai után hirhedt volt, hanem a rabbijával Alexandersohn-nal folytatott pöre révén a zsidó világban hírnevessé vált Heöcsabáról, ahonnan gyakran be-belátogatott Fischmann Mózes majdani apósához, Prágába ment a nagyhírű Rapaport S. L. jesibájába, ahonnan 1855-ben haza térvén, Karczag székhellyel a nagykunsági zsidóság rabbijává választatott. Ezen kerület rabbinitusát megtarthatta hívei beleegyezésével akkor is, midőn 1858-ban apjának egykori rabbiszékét foglalta el Tiszabeön, ahonnan 1861 nyarán Óbudán néhai Münz Mózes

és néhai Heller Hirsch utódjává választották. A szavazási urnában valamennyi fehér golyó közt talált egyetlen fekete golyót az ájinhare parálysálása céljából legjobb barátja csusz-tatta a többi közé (Jettatoria). Óbudán kifejtett működésével annyira magára vonta báró Eötvös József figyelmét, hogy ez őt vallásügyi minisztersége korában nehányszor mint biztosát küldte ki. Ezen kiküldetések (Kassa, Szombathely) története ismeretes lévén és közleményem keretébe be sem fér-vén, csak annyiban felemlítendő itten, amennyiben magyará-zatául szolgáljon azon buzgólkodásnak, melyet az 1868-iki congressus mindkét pártja fejtett ki körülötte a célból, hogy csatlakozásra bírja. De ő habozott is, majd oszt' tornyai Schossberger S. W.-al, podhrágyi Popper Lipóttal, Ludassy Mór miniszterelnökségi sajtófőnökkel egy középpárt alakítását sikertelenül próbálgatván, utolérte őt is a neutralisoknak sorsa, melyre Sheridan Richard Brinsley épen most száz éve az angol parlamentben rámutatott. Sheridan a neutralisokról szólva, ezeket összehasonlította a biblia ó és új szövetsége közé kötött üres laphoz, melyről nem tudhatni a két testa-mentum melyikéhez tartozván, kiszakítják. Idők multával Hirsch Márk, kinek ambícióját a folyton hanyatló Óbuda ki nem elégíthette, akit most már az általa megkosarazott pár-tok egyike sem tartott quantité innégligeablenak, érezni kezdte isolatiójának nem igen splendid voltát — elszakadt tőlünk és hazájától. Az 1880-ik év tavaszán Prágában elfog-lalta azt a rabbiszéket, melyet előtte egy Löwe ben Bezalel, egy Landan Ezechiel diszítettek és melyben közvetlen utódja lett mesterének, a nagy Rapoportnak. De hát itt sem tel-jesültek reményei; a hus kóserségét intézményesen biztosí-tani akarván, a mészárosok ellenállásának megtörésében hit-községének előljárósága cserben hagyta, amiért tíz évi tar-tam után a Moldva mellől az Elba mellé költözött Ham-burgba, egyik prágai elődjének, Eibenschütz Jonathánnak itt is volt rabbiszékébe. Itt rém sok munka nehezedik vállaira, melyet nagyban szaporít a golszországokból Amerikába hajózó zsidóság odaözönlése is. Arról pedig, mennyire sikerült neki és a Nikolsburgból majnai Frankfurtba költözött dr. Hirsch Samson Raphaeltól, a németországi zsidók Pázmán Péterjétől, plus quam in integrum restitult orthodoxiájának az egymás-

hoz való alkalmazkodás, arról hadd írjon majd a hamburgi zsidók valamelyik jövő historikusa, de csak post multos annos. Mint itthon született gyermekei:

Hanna. Az óbudai születésű dr. Ehrentreu egyik müncheni rabbi elhunyt felesége.

Regina, Jakobsohn azelőtt schrimmi, most gneseni rabbi felesége.

Dr. Hirsch *Isidor,* azelőtt boskowitzi, most praha-karlini (karolinenthali) rabbi és *Jakab,* egy berlini pénzváltó üzlet alkalmazottja.

Hirsch óbudai tanítványai közül három országos notabilitás nevét nem bírom itt elhallgatni: a folyó évi augusztus hó 20-án nobilitált dr. Kármán Mór királyi tanácsosét, dr. Neményi Ambrusét, az 1899 végén elhunyt publicistaét és Weiss Berthold, udvari tanácsosét; a két utóbbi ismételve tagjai voltak az országgyűlés képviselőházának.

Joachim. Apja neki az orvosi pályára készülést megtiltván, gymnasiumi tanulmányainak félbeszakításával nevelősködött, majd a felvidéki előkelő Weber családból Johannát feleségül vévén, Szendrőn gazdálkodott, ahonnan a kassai zsidó községnek jegyzői hivatalába, eminnen pedig a miskolcziéba lépett át. Meghalt ő is, mint tesvérbátya Simon, szívszélhűdés következtében, mely őt a zsinagógában érte 1893 május 20-án. Fiai Sándor, Viktor és Elek. Egyetlen leánya anyjánál van még.

Czórtl = Caecilia = Czili 1901 november 6-án elhunyt felesége dr. Austerlitz Mayernek, a Kismártonban született eperjesi rabbinak, akinek 2–3 év kell csak ahhoz, hogy az eperjesi rabbiszéket száz év feléig betöltötte legyen, melyben sokkal tovább tartsa meg az Uristen. Akik dr. Austerlitz-el leveleznek, nem bírják eléggé magasztalni héber stylusa remekségét.

Gyermekeik: Teréz, Goitein Jónás ékszerész és órás felesége, Kecskeméten; Vilmos, orvostudor és tanársegéd, Kolozsvárott és Tivadar jogi téren.

A Fischmann-családról közölt adataimhoz még csak a következőket fűzöm. Mert az ő apja világtalansága korában is folytathatta a talmud művelését, annál fogva sokat memorizáltatott tanítványaival, kik közül nem volt mindegyike e

methodus alá fogható. Jelesebb tanítványai közül felemlítem; néhai Pollák Lajost, a pesti rabbinatus tavaly elhunyt tagját, néhai Pollák Manót a Schuschny és Pollák czég 1890 október 25-én elhunyt főnökét, dr. Pál Jacques már is nagy hírű wieni fiatal orvostanár apját és Maybaum Zsigmond berlini rabbit, kit magától Kecskemétre bocsájtott fiához, rabbi Simonhoz. F. Mózes nemcsak magára a tanulásra, hanem egyéb ritualis foglalkozások gyakorlására fektetett súlyt, ő maga jeles sofárfuvó lévén, bocherjeit a sofárfuvás gyakorlására buzdította, kitűzésével egy pályadíjnak is. Mint majél a tőle körülmetéltek lajstromában — nem a születési anyakönyvet, de a majelkönyvet értem ez alatt — melyet nem temettetett el magával viaticum gyanánt, hogy a nálunk zsidóknál perhorreskált számozást elkerülje, de mégis prima vista tudhassa az illető fiú sorszámát, annak a circumcisióját mindig egy alkalmas vezérszóval kezdődő mondatba foglalva jegyezte. Így például az én bejegyeztetésem a 393. számot eredményező בישועה szóval kezdődik, az én bejegyzésemet megelőző fiúé a 292. számot eredményező מקרבן szóval és az utánam következő fiúé a 294. számértékű שמטה szóval.

Valahányszor mikvét, chalifot ellenőrzési szemle alá fogott, szóval minden demonstratív ténykedéséhez maga mellé hivogatta bocherjeit, kikből ő ugymond első sorban mindeneseket מן מין-okat nevelt, nagyokká izmosodásukat további fejlődésükre, ambíciójukra bízván, no meg . . . szerencsájükre. Kéziratainak egy vaskos kötete a rabbiseminarium könyvtárába kebeleztetett. Válások elé időnyerés céljából sok mindenféle akadályt gördített; a békéltetési tárgyalásokat öreg estére tűzte ki . . . hátha kibékülnek a párok . . . ne látták legyen őket házában megfordulni. Fokozta akadékoskodását egy a háza udvarában elkövetett öngyilkosság; egy orvos, kinek mint ahronida kajn-nak özvegyet, elváltat, nőül venni nem szabad, pár héttel feleségétől történt elválása után avval ismét házasságra akart lépni, F. M. esketést tőle konokul megtagadván, szeme láttára főbe lőtte magát. Volt még egy másik érdekes get-esetje. A Borsod, Gömör és Torna megyékben, valamint az ezekkel határos megyék hegyvidékein faluzó egy zsidó revierjének néhány állomásán egy-egy feleséget tartott mintegy relaist, ami a vasutat nélkülöző vidékeken és

korban neki sikerült is egy ideig. Öten voltak a rite megesküdt asszonyok, kik közül csak azt tarthatta meg turpisságnak kitudódása után, amelyikkel legelőbb lépett házasságra, négytől el kellett választani őt. Ha netán túlléptem sok különféle meséimnek a strict családi adataikhoz való fűzésével az eleve contemplált keretet, akkor szabadjon mentésem gyanánt utalnom ama bizonyos német prologusra, mely szerint

»Wer vieles bringt,
wird manchem etwas bringen.«

(Faust.)

Ezt talán sikerült elérnem.

Budapest.

VADÁSZ EDE.

A SZOBOTISZTI ZSIDÓ KÖZSÉG MULTJÁBÓL.

Nyitra megye nyugati részében, közel a morva határhoz, a Velka-szoroson át Morvaországba vezető és régen nagy közlekedési fontossággal bíró út mentén fekszik a most alig ismert Szobotiszt nagyközség, melyben 1750-től 1850-ig tekintélyes, 300—500 lélekből álló zsidó község virágzott. A kereskedelmi forgalmi vonalak eltolódása és az újabb kornak változó gazdasági viszonyai miatt a zsidó hitközség ép úgy, mint a politikai, egyre fogy, úgy, hogy amaz manapság csak 30—40 szegény családból áll.

A zsidóknak e helyen való letelepedése már a XVII. század utolsó éveibe vezethető vissza, midőn a trencsén-, nyitra- és pozsonymegyei földesurak buzdítására a Kiskárpátok mentén a zsidó telepek hosszú sora keletkezett. (Trencsén, Beczkó, Vágújhely, Verbó, Brezova, Szenicz, Jablonicz, Nádas, Czeszte, Bazin stb.)

1737 körül az akkori zsidó összeírás szerint már 18 család lakott Szobotiszton, melyek közt talán rendezett községi élet is volt, mivelhogy az összeírottak közt már egy tanító, egy kántor és egy sakter is szerepel. Külön rabbijuk azonban még nem volt, valamint sok más magyarországi népesebb községnek sem, lévén R. Beresch Eschkeles, a morvaországi főrabbi a magyar zsidóságnak is főrabbija (1724—1753). Valamennyi ott felsorolt zsidó, egynek kivételével, mind Morvaországból vándorolt be és részint